

Karabağ Sorununa Uluslararası Güçlerin Yaklaşımları Üzerine Tarihsel Bir Değerlendirme

A Historical Assessment About Approaches Of The International Forces To The Issue Of Karabag

Öğr. Gör. Ş. Duygu ATA KUDUBAN*
Öğr. Gör. Mevlüt KAYA**

Öz

Yüzlerce yıllık Türk toprağı olan Karabağ, Birinci Dünya Savaşı yıllarından itibaren emperyalist Batı devletlerinin ortak politikalarıyla etnik bir değışim yaşamaya zorlanmıştır. Bu evrede Türkiye, Karabağ'ı yalnız bırakmamış ise de Batılı devletlerin politik baskılarından ötürü istediğı ölçüde bölgede etkin olamamıştır. Karabağ sorunundan beslenen Amerika Birleşik Devletleri, Fransa, İran ve Rusya gibi büyük güçlerin yanı sıra Ermenistan da tabiri caizse bu yarayı sürekli kaşıyarak sorunu çeşitlendirme yoluna gitmekte ve daima çözümsüzlükten yana tavır sergilemektedir. Başta Rusya ve İran olmak üzere bölge üzerinde menfaati olan diğ er büyük güçler de Karabağ sorununun çözümsüzlüğünün sürekliliğı için önemli bir çaba sarf etmektedir. Ermenistan yakın zamanlarda Türkiye'nin barışçıl yaklaşımlarına karşılık vermediğı gibi, özellikle Fransa gibi Batılı devletlerin gizli ve açık sosyo-politik destekleriyle hem Türkiye hem de Azerbaycan aleyhine faaliyetlerini sürdürmektedir. Türkiye'nin çözüme en yakın olduğı zamanlarda, ilginç bir şekilde ya bölgede çıkarlarını korumak için ani refleksler veren Batılı devletler ya da onlardan güç alan Ermenistan, Azerbaycan ve Türkiye aleyhinde ani eylemlerde

*Giresun Üniversitesi, Eynesil Kamil Nalbant Meslek Yüksekokulu Müdürlüğü, Giresun/TÜRKİYE, ORCID: 0000-0002-9202-3204

**Giresun Üniversitesi, Eynesil Kamil Nalbant Meslek Yüksekokulu Müdürlüğü, Giresun/TÜRKİYE, ORCID: 0000-0001-7508-1149

bulunmakta, barışsızlık yolunda bazı hamlelerde bulunmaktadır. Türkiye ve Azerbaycan dışında, konuyla ilgili devletlerin Karabağ sorununa çözüm üretmekten ziyade, bölgedeki menfaatlerine dayanarak siyasi krizler çıkarmak suretiyle sorunu öteledikleri görülmektedir. Çalışmamızda, bu çözümsüzlükler ve politik açmazlar doğrultusunda Karabağ sorunu tarihsel süreciyle birlikte ele alınarak büyük güçlerin bu konudaki yaklaşımları ve politik tavırları, genel değişkenleriyle birlikte değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Karabağ sorunu, Rusya, Ermenistan, ABD, İran.

Abstract:

Karabag which is the land of Turkish centuries old had to live an ethnic alteration with the imperialist Western states common politics from the years of the First World War. In this stage, Turkey couldn't be effective as required due to West pressures at the region, although didn't isolate Karabag. Also Armenia is resorting to diversification the issue perpetual by twisting the knife consistently so to say and adopting a manner by in solubility along the big powers as United States of America, France, Iran, Russia which fuel from Karabag issue. Notably Russia and Iran, other big powers which self seeking at the region, are simply making an effort for the persistence of the in solubility of the issue of Karabag too. Armenia continues their operation to the detriment of Turkey and Azerbaijan with the open and secret socio-political supports of Western states as specially France, as if they did not respond to the peaceful approaches of Turkey in recent years. When at the point that Turkey is proximate ness to the solution, in a kind of funny way, either Western states which give sudden reflexes to protect their profits at the region, or Armenia which gets strength from them is sudden doing acts and has moves for unpeaceful situation against to Azerbaijan and Turkey. Turkey and Azerbaijan outside, from producing a solution to the state of the Karabag conflict on the issue, rather than on the basis of political crises by removing the problem is seen that shifting interests in the region. It will be generally utilized in this work, in this direction, the approaches of big powers in this title by going around Karabag issue with its historical period.

Keywords: Karabag Issue, Russia, France, USA, Iran.

Giriş:

Karabağ, 1555'te Safevilerle imzalanan Amasya Antlaşması sonucunda Osmanlı Devleti'ne bağlanmış, Anadolu Türklüğünün de bir parçası olmuştur. Ardından 1735'te imzalanan Gence Antlaşmasıyla İran'a bırakılmış, 1828'deki Türkmençay Antlaşmasıyla da Çarlık Rusya'sına verilmiştir. 1918'de ise General Nuri Paşa komutasındaki Kafkas İslam Ordusu bölgeyi kontrol altına almıştır (Sayılan 2007: 4).

Azerbaycan toprakları içinde kalan 4392 kilometre karelik bir alana sahip olan Karabağ yer altı ve yer üstü doğal kaynaklar bakımından oldukça zengindir. Tarihsel süreçte hep Türk toprakları içinde kalan Karabağ birçok Türk devletine mensup olmuştur (Gökçe 2011: 1112). Türk mitolojisine göre Karabağ'a "kara" adını Oğuz Han vermiştir. Türk kültüründe birçok anlamı karşılayan "kara", burada "büyük" anlamında kullanılmıştır. Başkent Karakurum'dan yola çıkan Oğuz Han Batı'ya açılarak İtil ırmağını geçip, Kafkasları denetim altına almıştır. Ağrı-Karabağ bölgesinde yaylak yaşamını sürdürmüştür. Ardından Şam'a, Irak'a ve Anadolu'ya sahip olmuştur. Buradan bölgedeki yayılımını sürdürmüştür. Uzun yıllar Türk yurdu olarak kalan bölgede bugün halen Türk yoğunluğu mevcuttur. 1829 yılında imzalanan Edirne Antlaşmasıyla bölgede söz sahibi olan Rusya bazı politikalarla Anadolu'dan ve İran'dan topladıkları Ermenileri Karabağ'a getirerek suni bir etnik bölge oluşturdular. Ancak bu dönemlerde de Türk nüfusu Ermenilerden kat kat fazlaydı. Rusya'nın etnik planlarına karşın bölgede kırk bin Ermeni, bir milyon Türk bulunuyordu (Mustafayev 2013a: 197). Rusların 1832'deki ilk resmi sayımına göre Karabağ'ın % 64'ü Türk, % 34'ü Ermeni idi. Bilhassa Birinci Dünya Savaşı sürecinde Ermenilerin Karabağ'a gerçekleştirdikleri yoğun göç hareketleri, buradaki Ermeni nüfusunu arttırdı (Gökçe 2011: 1112). Ermenistan'ın Karabağ kontrolünü ele geçirmesiyle ABD ve Ermenistan başta olmak üzere birçok bölgeden Karabağ'a Ermeni göçleri başlatılmıştır (Khalilov 2008: 51). Öte yandan 1930'da Ermenistan'da yaşayan Türkler yoğun bir istibdada tabi tutularak çeşitli zulümlere maruz kaldılar. Aynı yılda uygulanan psikolojik baskılar ve tutuklama olayları Türkleri buradan göçmeye zorlamıştır. 1941-1966 sürecinde ise İran Azerbaycanı'ndaki Türklerin zorunlu olarak bölgeden göçürülmesi, süreç içinde yoğun bir baskıyla karşı karşıya kalmaları "büyük Sovyet ayıbı" olarak nitelendirilmiştir (Attar 2005: 92-93).

Karabağ sorununun en iyi biçimde anlaşılması için, Rusya'nın 19. Yüzyıldan itibaren bölgede yürüttüğü politikaların iyi anlaşılması gerekmektedir. Bunun yanı sıra 20. Yüzyıla dek hiç bir zaman devlet kuramamış olan Ermenilerin, kendilerini "millet-i sadıka" diye adlandıran Osmanlılara karşı çıkardıkları isyanları da hesaba katmak gerekir (Özkul ve Vermez 2009: 141). Son yüzyılda bölgedeki çoğunluğunu kaybeden Azerbaycan Türkleri, burada Rusya ve Ermenistan'ın izledikleri arındırma politikalarının karşısında duramamış, yurtlarını terk ederek Azerbaycan'a göç etmek zorunda kalmışlardır (Özkul ve Vermez 2009: 143-144).

Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşı sürecinde bölgedeki Ermeni isyancıları bertaraf etmek üzere Güney Kafkasya'da önemli mücadele vermiş, yapılan zulüm-

lere karşı Azerbaycan'ın haklarını savunmuştu. Ancak 1918'de imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması ile Osmanlı, ordusunu Güney Kafkasya'dan geri çekmek zorunda kaldı. Ardından 1919'da İngilizler burayı işgal etti. Sonra bölgenin Azerbaycan'a bağlılığını kabul ederek askerlerini geri çektiler. Ancak Azerbaycan ordusu bölgedeki kargaşayı gidermeye çalışırken, bu defa 1920'de Kızılordu birlikleri Bakü'yü işgal etti (Gökçe 2011: 1112).

1917'de gerçekleşen Bolşevik İhtilali, Karabağ'da siyasi ve sosyo-ekonomik dengeleri değiştirmişti. Çarlık'tan Sovyet yönetimine geçen bölgede sömürge siyasetinin sürdürülmesi arzusu, Asya halklarına tanınan bağımsızlık haklarını ortadan kaldırıyordu. Kızılordu'nun işgaliyle Azerbaycan Halk Cumhuriyeti sona ererek 1920'den 1991'dek bölge Sovyet Rusya'nın himayesine girdi. Ermeniler, Rusya'nın içinde bulunduğu bunalımı fırsat bilerek 1987'de Karabağ'ı istemeye başladılar (Gürel 1992: 183). Sovyet döneminde 1989'da Ermeniler Dağlık Karabağ'ın nüfusunun % 70'ini oluşturuyordu. Sovyet Rusya parçalanmaya başlayınca bölgedeki çoğunluğu teşkil eden Ermeniler, Ermenistan'a bağlanmak istediler. Ancak Sovyet yönetimi bunu reddederek bölgenin Azerbaycan'a bağlı kalacağını bildirdi. Ardından 1989'da bölge doğrudan merkeze bağlanmıştı (Yılmaz 2013: 76-77). 1991'de Azerbaycan ve Ermenistan'ın bağımsızlık kazanmasının ardından Ermeniler Rusya'dan aldıkları güçle Karabağ üzerinde hak iddia etmeye başladılar. Dağlık Karabağ'daki Ermenilerin bağımsızlıklarını ilan etmesiyle, bölgede Rusya'nın da içinde yer aldığı bir çatışma başlamış, bugüne dek kalıcı bir çözüm üretilememiştir (Yılmaz 2013: 76-77).

1. TÜRKİYE'NİN YAKLAŞIMLARI

Osmanlı'nın fiilen son bulduğu ve Türkiye'nin inşa edildiği süreçte, Mustafa Kemal ve kadrosunun Azerbaycan menfaatlerini korumak ve emperyalist Batı devletlerinin bölgedeki işbirlikçi faaliyetlerinde Azerbaycan'ı yalnız bırakmamak gibi samimi bir kaygıları vardı. Özellikle Mustafa Kemal, bu dönemden itibaren var gücüyle çaba harcayarak Azerbaycan'ın birlik ve bütünlüğünü koruma yoluna gitmiştir. Bu yönde, Kazım Karabekir'e gönderdiği gizli emirlerde birçok önemli noktaya vurgu yapmıştır: "Azerbaycan'ın tamamen ve cidden müstakil bir devlet haline gelmesine taraftarız ve bunun temini için de Rusları gücendirmemek, kuşkulandırmamak şartıyla teşebbüsât-ı lazimedede bulunulacaktır..." (Saray 1995: 11).

Karabağ, Azerbaycan Türklerinin yüzyıllardır sahip olduğu yurtlarıdır. Bu durumun en açık kanıtı, bölgedeki eski yerlerin Türk boylarının adını taşıyor olmasıdır (Karaman 2007: 9). Azerbaycan Türklerinin Anadolu ve Balkanlardaki Türk toplumuyla köklü bir soy bağı vardır. Dil, tarih ve kültürel kimlikleri aynıdır. Rusya ve İran'ın söz konusu bölgedeki faaliyetleri, Karabağ ile Anadolu'nun ilişkilerinin zayıflamasına yol açmıştır. Ancak Osmanlı yönetimi tüm olumsuzluklara rağmen Karabağ'ı ve Azerbaycan coğrafyasını genel savaş yıllarında da korumak için büyük çaba harcamıştır. Mondros Ateşkes Antlaşmasıyla bölgede etkinliği bittiren Osmanlı ordularını geri çekmek zorunda kalmış, ardından bölgede önce

İngilizlerin sonra Rusların işgali gerçekleşmiştir. Bu süreçten itibaren Ermeniler bölgede insanlık dışı eylemlerde bulunarak nüfus üzerindeki etnik dönüşümü hızlandırmaya çalıştılar. Amaç bölgeyi Azerbaycanlı Türklerden arındırmaktı (Taşkiran 1996:122). Ermeniler, 1960-1970'li yıllarda Karabağ üzerine kurguladıkları planın bir sonucu olarak çeşitli terör örgütleri kurup eylemler yaparak bir çok sivilin yaşamını yitirmesine neden oldular (Pehlivan 2016: 103). Ermeniler bir yandan çoğunluğu teşkil ettikleri gerekçesiyle bölgenin kendilerine ait olduğunu savunurken, Azerbaycanlı Türkler de buranın yüzlerce yıllık Türk toprağı olduğunu gerekçe göstererek sahiplenmişlerdir. 1980'li yıllarda Sovyetlerin çöküşe geçmesi, Almanya'nın kendi içinde birleşmesi ve Yugoslavya'nın parçalanması gibi gelişmeler, uluslararası siyasete yeni bir yön vermiştir.

Ermenistan-Azerbaycan arasındaki Karabağ sorunu başta Türkiye olmak üzere İran, Rusya gibi ülkeleri de yakından ilgilendirmektedir. Ayrıca uluslararası menfaatler açısından Avrupa ve ABD'yi de yakından ilgilendirmektedir (Pehlivan 2016: 122). Tarihsel geçmiş esas alındığında Karabağ sorununun Türkiye'yi yakından ilgilendirdiği açıktır. Ancak Türkiye'nin Karabağ politikasının yekûnuna baktığında bir kifayetsizliğin olduğu da görmezden gelinmemelidir. Osmanlı'nın son dönemlerinden itibaren bölgede uyguladığı denge politikasının Cumhuriyet döneminde de sürdürüldüğü görülmektedir (Armaoğlu 1991: 43). Cumhuriyet döneminde sürdürülen denge politikasının gelenekselleştirilmesinde ise komşusu Rusya ile ilgili endişeleri ana etken olmuştur. Ancak bu denge politikaları uzun yıllar aşırı hassasiyetle sürdürülmüş olduğundan Rusya'daki Türk topluluklarının unutulmasına neden olmuştur. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Rusya Türklerini Batı'nın verileriyle tanımlayan Türkiye'nin sistemli ve düzenli, kalıcı bir dış politikası yoktu (Köni 1994: 11). Bundan ötürü, Rusya ile ilişkilerinde Rusya'daki ve Kafkasya'daki Türk kitlelerini dış politikadaki hesaplarında göz önünde tutamamıştır.

Sovyetlerin dağılmasıyla Kafkasya ve Orta Asya'da yeni Türk cumhuriyetlerinin ortaya çıkması Türkiye açısından yepyeni bir dış politika sürecinin başlangıcı olmuştur. Yeni soydaş ülkeler Türkiye ekonomisi açısından iyi bir pazar ortağı olmanın yanında, Rusya'ya çoğu alanda destek verebilecek potansiyele sahiplerdi. Kendilerine Türkiye'nin vereceği desteklerle yeni dünya düzenine adapte olmada, piyasa ekonomisine geçişte ve dünya ile entegrasyonda sıkıntı yaşamayacaklarını düşünmekteydiler. Türkiye'nin denge politikasında Sovyetler Birliği'ne dayandığı, dostluk ilişkilerinin gündemde olduğu bir dönemde saptanan bu hedefler, ne yazık ki daha sonraki yıllarda karşılıksız kalmıştır. Türkiye ancak 1990'lı yıllarda yine Batıdan gelen bilgiler üzerine eski Sovyetler Birliği'ndeki Türklerle ilgilenmeye başlamıştır (Taşkiran 1996:177). 1987'den itibaren Sovyet Rusya'da değişim rüzgârlarının esmeye başlaması üzerine, Karabağ'daki Ermenilerin nüfus çoğunluğundan yararlanmak isteyen Ermenistan, Karabağ'ın kendisine bağlanmasını talep etmeye başladı. Karabağ'daki Ermeniler de bu yönde eylemlere başladılar. Neticede Karabağ Sovyeti 1988 Şubatında Karabağ'ın Ermenistan'a katılmasına karar verdi. Dönemin 140 üyeli Sovyet Parlamentosu'nun 110 üyesi Ermeni idi (Ar-

maoğlu 1991: 937). Karardan sonra Türkiye sessiz kalmayı tercih etmiştir (Milliyet 07.11.1989).

Karabağ sorunu nedeniyle Azeri-Ermeni çatışmalarının yoğun olarak devam ettiği günlerde Türk Dışişleri, Türk dış politikası çerçevesinde, Sovyet içişlerini ilgilendiren ve toprak bütünlüğünü korumaya yönelik ilkeler doğrultusunda tedbirli bir tutum benimsemiştir (Aktaş 2001: 126).

Türkiye Karabağ ve Azerbaycan'daki gelişmeleri 18 Aralık 1991'de Sovyetler resmen dağılana kadar Sovyetlerin içişleri olarak görmüştür (Taşkiran 1996: 181). Buna bağlı olarak Kafkaslarda barışçıl bir dış politika izlemiştir. Böylelikle Türkiye, Azerbaycan'ın Ermenistan karşısında zaafa uğramasında bir bakıma etken teşkil etmiştir. Açlıkla karşı karşıya kalan ve enerji dar boğazında olan Ermenistan'a Batı baskısıyla sınırlarını açan ve her türlü yardımın girmesine müsaade eden Türkiye'nin izlediği politika, Ermenilerce fırsat bilinmiş olduğundan onların saldırı-ganlaşmalarına ortam hazırlamıştır (Gömeç 1999: 50).

Ermenilerin en büyük avantajı, Rusya'dan gördükleri destektir. Azerbaycan'dan Sovyet ordusunu çıkarmak ve İran ile Rusya'yı saf dışı bırakarak Türkiye ile sıkı işbirliğine girişmek gibi politikalar izleyen Elçibey, Rusya ve Ermenistan'ın Azerbaycan'a karşı harekete geçmelerine neden olmuştur. İran ve Rusya'nın Karabağ'da Ermenistan yanlısı tutumları Türkiye dışında hiç bir ülkenin Azerbaycan'ın yanında olmadığını göstermiştir. Ermenistan 20. yüzyılda Türkiye-Azerbaycan işbirliğinden algıladığı tehdit neticesinde Rusya'ya askeri, siyasi ve ekonomik açıdan bağlı bir hale gelmiştir (Hazır 2016: 4).

Türkiye'nin yirmi yıldan fazla bir süredir Ermenistan'la sınır kapıları kapalıdır. 1991'de bağımsızlığını ilan eden Ermenistan'la ilişkileri, bu süreçte hiç düzelmemiştir. İki ülke arasında, 1915 olayları, Karabağ sorunu ve bu süreçte Ermenilerin Azerbaycan karşısı eylemleri sorunlu ilişkilerin sürmesini sağlamıştır. Türk kamuyonda "Ermeni açılımı"nın başlangıç yılı olarak kabul edilen 2004'te İstanbul'daki NATO zirvesinde Ermenistan ile ilişkileri geliştirmek isteyen Türkiye, Cumhurbaşkanı Robert Koçaryan'ı davet etmiştir. Ancak Koçaryan "Ermenistan'ın Türkiye olmadan da gelişebileceği" cevabını vererek daveti geri çevirmiştir (Kodaman 2013: 116). Sivil ve resmi birçok girişimlerle birlikte, 2009'da ilişkilerin normalleştirilmesi ve karşılıklı protokollerin imzalanmasına rağmen kara sınırı kapalı kalmış, diplomatik düzeyde ilişki sağlanamamıştır (Görgülü 2014: 1). Türkiye'nin "Ermeni açılımı" sürecinin Türk dünyasındaki etkileri fazlaca hissedilmese de Azerbaycan ve Gürcistan'ı kaybetme riski yaşamıştır. İran ise süreci bölgedeki çıkarları bakımından kendi lehinde görmüştür (Kodaman 2013: 119).

Türkiye, Karabağ sorununda Kafkasya ve Orta Asya politikası gereği, her zaman Azerbaycan'ın yanında yer almıştır. Bu nedenle de Ermenistan'ın tepkisini çektiği gibi, ABD ve Batılı devletlerin baskılarıyla Ermenistan'a insani yardım yaptığı için de Azerbaycan'ın tepkisini çekmektedir. Bu durumda Türkiye'nin Azerbaycan'la ilişkilerini geliştirmesinin yanında, Ermenistan ile siyasi ve ekonomik ilişkiler tesis etmesi de zorlaşmaktadır. Türkiye, sorunun barışçıl yollarla ve ulus-

lararası teşkilatların aracılığıyla çözülmesi için çabalamaktadır (Aktaş 2001: 129). Karabağ sorununun barışçıl yöntemlerle çözülmesi doğrultusunda Türkiye bürokrasisi gayret göstermekte, Türk basını da yurtiçinde ve dışında konuyu gündemde tutmaktadır (Valiyeva 2016: 4). Karabağ sorunun çözümünde Türkiye ile birlikte Rusya ve İran başlıca bölgesel aktörlerdir. Özellikle Rusya bazı otoriterlerce sorunun ana kaynağı olarak işaret edilmektedir (Hazır 2016: 3).

2. RUSYA'NIN YAKLAŞIMLARI

Haydar Aliyev döneminde Azerbaycan-Rusya ilişkilerinde en belirleyici etken Azerbaycan topraklarının Ermenistan tarafından işgali konusu olmuştur. Rusya Karabağ sorusunda etkin konumunu süreç içinde kaybetse de kilit ülke olma özelliğini korumuştur ve bu konumunu halen sürdürmektedir (Kerimov 2007: 79).

Azerbaycan Parlamentosu'nun BDT üyeliğini onaylamaması ve Gürcistan'ın da BDT üyesi olmaması, Rusya'yı bu ülkeleri etki alanına almak için baskı politikalarına yöneltti. Bu çerçevede Dağlık Karabağ çatışmasında, Azerbaycan'ın BDT'ye üyeliğine kadar olan süreçte Ermenistan'ı destekleyen Rusya, Azerbaycan'ın üyeliğinden sonra daha dengeli bir dış politika izlemeye başladı. Dağlık Karabağ çatışması, özellikle ateşkesin yapıldığı 1994 yılına kadar olan dönemde, Kafkasya'da bölgesel güçler arasındaki ilişkileri de olumsuz etkilemiştir (Cafersoy 2000: 9-14).

AGİT'in Minsk Grubunda Ermenistan-Azerbaycan Dağlık Karabağ çatışmasının çözümünde önemli rol oynayan Rusya Federasyonu, Lizbon Zirvesi'ne kadar olan dönemde Ermenistan'ı ve Dağlık Karabağ'ın ayrılıkçı kuvvetlerini siyasi ve askeri açılardan desteklemiş, bu konuda her zaman Azerbaycan'a karşı bir politika izlemiştir. Ancak Rusya Federasyonu Lizbon Toplantısı öncesinde Azerbaycan'ın bu problemin halli için ileri sürdüğü bütün şartları hem teorik hem de pratik açıdan desteklediğini açıklamıştır (Hasanov 2000: 71-72). BM Genel Kurulu'nca 14 Mart 2008'de, Ermeni güçlerinin işgal etmiş olduğu Azerbaycan topraklarından çekilmesi yönünde çağrı yapan bir karar, 7 oya karşı, 39 oyla kabul etmiştir. Başta Rusya olmak üzere ABD ve Fransa karara itiraz etmişlerdir. Bu nedenlerden ötürü Azerbaycan, sorunun çözüm sürecine tarafsız olduğunu düşündüğü bazı uluslararası örgüt ve devletleri de dâhil etmek istemektedir (Sapmaz ve Sarı 2012: 6). Minsk süreci 2010'dan itibaren daha çok Rusya'nın kontrolünde ilerlemektedir. Rusya'nın bu süreçteki konumu net değildir. Rusya'daki bazı kesimler anlaşmadan yana olmakla birlikte, diğer kesim çözümsüzlüğün sürmesini istemektedir (Görgülü 2014: 3).

20 Eylül 1994'te Azerbaycan ve Batılı büyük petrol şirketleri arasında yapılan "Asrın Antlaşması" doğal olarak Batı'nın Azerbaycan'da konumunu güçlendirme anlamına gelmiştir. 30 yıllığına yapılan bu antlaşma nedeniyle Batılı devletler bölgedeki sorunların bir an önce çözülmesini ve bölgede barışın sağlanmasını istemekteydiler. İlk olarak bölgenin yeniden Rusya'nın etki alanına girmesinin önlenmesi gerekmekteydi. ABD'nin AGİT temsilcisi Joseph Pressel açık bir şekilde

Rusya'nın bölgeyi kontrol altında tutması ihtimalinden büyük rahatsızlık duyduklarını ifade etmiştir. Batılı devletlerin bölgeye olan ilgisinin arttığını gören Rusya, 16 Mart 1995'te Ermenistan'la iki yıllığına bir askeri antlaşma yapmıştır. Rusya bu antlaşmayla Ermenistan'da askeri üs bulundurabilme konusuna yasal temel hazırlamış oldu. Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki Karabağ krizinin Rus yönetimi tarafından iki ülkeyi de kontrol altında tutmak için oluşturulduğu ve Moskova'nın gerçekte Karabağ konusunda bir çözüme varılmasını istemediği düşüncesi oldukça yaygın bir görüştür (Henze 1996: 50). Rusya Karabağ sorununun çözümünde Ermenistan tarafını tutmaktadır. Rusya, Ermenistan'ın yayılmacılık çabalarını ve bu çerçevede Azerbaycan topraklarını işgal etme girişimlerini bu ülkeye karşı bir baskı aracı olarak kullanmıştır (Özdağ, 1993: 174).

Batı ve ABD merkezli politikaların Aliyev dönemiyle birlikte Rusya'yı dengeleyici olması yönüne dikkat çekilerek yeniden masaya yatırılması, Azerbaycan diplomasisinin önemli başarılarından biri sayılmaktadır. Yeltsin döneminde durağanlaşan Azeri-Rus ilişkilerinin Putin'le birlikte ivme kazanmaya başladığı görülmüştür.

Azerbaycan'ın 1991 yılında bağımsızlığını ilan etmesinden itibaren Rusya ile ilişkiler bazı itilaflardan ötürü olumsuz gelişmektedir. Her iki devletin karşılıklı suçlamaları, Rusya'nın birçok konuda yaptığı baskı ve bunun karşılığında beklediği tavizlerin tam aksine Azerbaycan'ın daha da sert tavır sergilemesi, bu iki eski Sovyetler Birliği Cumhuriyetini diyalogdan daha çok uzaklaştırmıştır. Bu durumda iki ülke arasında çözüm bekleyen sorunlar giderek çıkmaza sürüklenmiştir. İki devletin arasındaki ilişkilerde yumuşama döneminin ortaya çıkması, ancak pragmatist Vladimir Putin'in Rusya'nın devlet başkanı seçilmesiyle mümkün olmuştur. Her iki devlet başkanı farklı platformlarda bir araya geldikleri zaman devletlerarası sorunların diyalog yoluyla çözülmesinden yana olduklarını süekli dile getirdiler. Rusya devlet başkanı Putin Azerbaycan'a ilk resmi ziyaretini gerçekleştirdiğinde, bu ziyaretle Azerbaycan'la ilişkilerinde yeni bir sayfa açmak istediğini dile getirdiler. Putin'in ifadesi iki devlet arasındaki sorunların çözümü açısından önemli bir adım olmuştur. Rusya'dan Azerbaycan'a yapılan üst seviyedeki en son ziyaret 1982'de Brejnev tarafından gerçekleştirilmiştir. 1982'den sonar Azerbaycan devlet yöneticilerinin milliyetçi bir politika izleyerek Türkiye'ye yaklaşması, sorunların çözümünü uzatmıştır. Ancak buna rağmen 12 Eylül 1992'de iki devlet arasında ilk defa Dostluk ve Kardeşlik Anlaşması imzalanmıştır. 1993'te Aliyev'in iktidara gelmesinin ve Azerbaycan'ın BDT'ye üye olmasının, iki devlet arasındaki gerginliği azaltması beklenmekteydi. Ancak Rusya'nın Karabağ sorunda sergilediği tutum, Azerbaycan'ın Hazar'da kendi petrolünü üretmesi ve uluslararası pazarlara ulaştırılması konusunda bağımsız bir siyaset yürütmesi, Azerbaycan Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev'e karşı düzenlenen suikast ve darbeleeri Rusya'nın hazırladığı söylentileri, Çeçenistan'da patlak veren savaş bahanesiyle Rusya'nın Azerbaycan'la ortak sınırını kapatması, Azerbaycan gemilerinin Hazar Denizi'nden Volga Nehri yoluyla dünya denizlerine çıkışının zorlaştırılması ve di-

ğer olaylar iki devlet arasındaki ilişkilerin normal bir düzeye gelmesini engellemiştir (Özdağ 1993: 174-175).

Osmanlı Devleti son üç yüz yılında en fazla Rusya ile çatışmıştır. Osmanlı, hem Balkanlarda hem de Kafkaslarda yüzyıllarca Rusları göğüslemek zorunda kalmıştır. 1917 Bolşevik İhtilali ile Birinci Dünya Savaşı'ndan çekilmek zorunda kalan Rusya, yerini Sovyet rejimine bırakmıştır. Türkiye ile Sovyet Rusya arasındaki ilişkiler, Stalin'in fevri çıkışları hariç, daha önce yapılmış olan antlaşmalara saygı çerçevesinde gelişmiştir.

Soğuk Savaş'ın sona ermesi, uluslararası dengeler açısından Türkiye için son derece önemli sayılabilecek gelişmelerin ortaya çıkmasına neden olmuş, Kafkasya ve Orta Asya Cumhuriyetlerinin bağımsızlıklarını kazanmaları yeni fırsatların yanı sıra rekabetleri ve çatışmaları da beraberinde getirmiştir. Kafkasya, Rusya için son derece önemlidir ve buradaki en büyük rakibi de Türkiye'dir. Tarihsel, etnik ve kültürel bağlarının bulunduğu bölge, Rusya ile arasında tampon bölge oluşturması, Rusya'nın güneye, sıcak denizlere inme politikasının engellenmesi, Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ile köprü durumunda bulunması nedeniyle Türkiye açısından da aynı stratejik öneme sahiptir. Ayrıca, Kafkasya Bölgesi'nin güvenliği, yeraltı zenginliği ve petrol yatakları gibi konular açısından da hassas konuma sahiptir (Demirağ 2003: 75).

Türkiye ve Rusya için jeopolitik ve ekonomik açıdan oldukça önemli olan Kafkasya'da iki devlet arasında rekabet ve çıkar çatışması yaşanmaktadır. En önemli rekabet alanı ise, bölgenin sahip olduğu petrol ve doğalgaz kaynaklarının dünya pazarlarına taşınması konusudur. Bu rekabete bağlı olarak Karabağ sorunu da bu rekabet ve çatışmanın merkezine çekilmiştir.

Türkiye, Yukarı Karabağ ve Azerbaycan'daki gelişmeleri 18 Aralık 1991'de Sovyetler resmen dağılına kadar Sovyetlerin iç işleri olarak değerlendirdi ve denge politikası izledi. Zamanla Kafkaslardaki anlaşmazlığın boyutları önemli ölçüde değişti. Sovyetlerin iç işleri olmaktan çıktı. Bunun üzerine Türkiye "bekle gör" siyasetini rafa kaldırdı ve bütün Sovyet Cumhuriyetleri'nin bağımsızlığını tanıdı (Taşkiran 1995: 126). Bağımsızlığını kazanan Baltık Cumhuriyetlerinden Letonya'nın başkenti Riga'da Komünist Parti'nin çöküşünün ardından Lenin heykelleri sökülerek ayaklar altına alınıyordu. Yetmiş yıllık serüven bitti derken darbecilerin 60 saatlik iktidarının ardından Gorbaçov görevinin başına tekrar döndü. Darbeden sonra ne Rusya eski Rusya, ne de Gorbaçov eski Gorbaçov'du. Ayrılıkçı cumhuriyetler tek tek bağımsızlığını kazanırken, Yeltsin'in gücü Gorbaçov'u rahatsız ediyordu. Yeltsin, Gorbaçov'u saf dışı bırakmaya başladı. Sovyetler Birliği'nin daimi parlamentosu niteliğindeki Yüksek Sovyet, 29 Ağustos 1991'de aldığı bir kararla, yetmiş dört yıldır Sovyet siyasi yaşamına hükmeden Komünist Partisi'ne son darbeyi indirdiği gibi, ekonomide tek söz sahibi olabilmesi için Gorbaçov'a verilen olağanüstü yetkileri de geri alarak kendisini de feshetti. Bağlı cumhuriyetlerin de bağımsızlığını ilan etmesiyle Sovyetler paramparça oldu. Yedi yıllık bir serüvenin ardından 25 Aralık 1991 tarihinde Gorbaçov Kremlin'e veda etti (Hürriyet 10.08.1991).

Kafkasya'daki yeni durum ve Türkiye'nin refleksi ya da manevra kabiliyetleri başta Rusya Federasyonu olmak üzere küresel güçler tarafından yakından takip edilmiştir. Enerji kaynaklı ekonomik kaygılar, Karabağ Sorunu ve Pantürkizm endişesi ilişkilerin rotasını çizen ana etkenlerdir. Türkiye'nin kendisinden sonra ortaya çıkan boşluğu, bölgedeki Türklerle işbirliği yaparak dolduracağını düşünen Rusya, Karabağ Sorunu başta olmak üzere Kafkasya'da meydana gelen olaylara kayıtsız kalmamış ve taraf olmaktan, Ermenistan kartını kullanmaktan geri durmuştur. Olayların gelişmesi, Rusya'nın "Ermenistan kartını" gereğinden fazla kullandığını göstermektedir. Ermenistan, bunun doğal sonucu olarak bölgede oldukça güçlenmiştir. Rusya, Ermenistan'ın daha da güçlenmesini sağlayacak olaylara göz yumsa Ermenistan'ı kontrol altında tutamazdı. Rusya siyasi oyuncağa çevirdiği Ermenistan'ı desteğinden mahrum etme korkusu altında tutmaktadır (Aslan 2003: 56). Rusya, Kafkasya politikasını Ermenistan üzerinden yürütmeyi sürdürmektedir. Karabağ Sorunu, Kafkasya'daki Türk-Rus rekabetinin ortaya çıktığı noktadır. Türkiye Ermenistan'ı ciddi bir rakip olarak görmemektedir. Türkiye için önemli olan, perde arkasındaki güç Rusya'dır. Rusya'nın amacı bölgenin enerji kaynaklarını Türkiye'ye rağmen ele geçirmektir. Ancak bu süreçte sırtını Rusya'ya dayayan Ermenistan sık sık Azerbaycan'la olan sorunlarını güncelleme yoluna gitti. 12 Kasım 2014'te Ermenistan'ın askeri tatbikat gerekçesiyle Azerbaycan hava sahasını ihmal etmesi (Tuncel 2015: 1) bu durumun açık bir göstergesidir.

Rusya, Azerbaycan'ın bağımsızlığını ilan etmesinin ardından yönetim kademelerine hâkim olarak bölge politikalarını kendi çıkarları doğrultusunda kullanmak istedi. Bunda da büyük oranda başarılı oldu. Rusya ile ilişkiler kritik bir noktaya geldi. Rus ordusunun ülkeden gönderilmesi Rusya'nın büyük tepkilerine neden oldu. Rusya Ermenistan'a her türlü ekonomik ve askeri yardımı açıkça yapmaya başladı. Türkiye de Azerbaycan'a desteğini ilan etti. Moskova yanlılarının ve İran'ın Azerbaycan Halk Cephesi (AHC) partisine karşı yürüttüğü faaliyetlere rağmen, 1 Haziran 1992'deki cumhurbaşkanlığı seçimini, oyların yarısından fazlasını alan Elçibey ve AHC kazandı (Ünal 2001: 4). 7 Haziran 1993 tarihindeki seçimlerden sonra ise Rus yanlısı olarak bilinen SSCB'nin önemli kademelerinde görev yapmış olan Nahçıvan eski Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev devlet başkanı seçildi. Rus yanlısı politika izleyeceğine inanılıyordu. Ruslara ihaleler vermesi bu beklentileri boşa çıkarmadı. Fakat daha sonra yüzünü batıya dönerek ABD ve Türkiye ile ilişkileri geliştirdi. Bu arada Rusya'ya cephe almaktan kaçındı petrol ihalelerinde onlara da pay verdi. Rusya'nın "yakın çevre" politikası bölgeye ilgisini arttırdı ve Türkiye ile rekabet ortamı artarak devam etti (Aslan 2003: 57-58).

Karabağ Sorunu, siyasi ve ekonomik olarak bölgede etkin olmak isteyen Rusya ile Türkiye arasında yeni rekabet üssü oldu. Sorunun devam etmesi ilişkilerdeki gerginliği tırmandırdı. Sovyetlerin yıkılmasıyla ortaya çıkan boşluğu Türkiye'nin dolduracağı düşüncesi Rusya'yı daha da tedirgin ederek karşı hamlelerde bulunmasına yol açtı. Böylelikle Türkiye'nin Kafkasya politikasında ve özellikle Karabağ sorununa yaklaşımında manevra alanını daraltan ve Karabağ politikasında belirleyici ülke de yine Rusya oldu. Karabağ, Rusya'nın 1992'de planlayıp 2 Kasım

1993'te yürürlüğe koyduğu “yakın çevre” politikası, ülkenin savunulacak sınırlarının eski Sovyet sınırlarından başladığını ilan etmesi, Türkiye'nin kültür, dil ve din birliği bulduğu Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ve Azerbaycan'a yönelik politikaları iki ülke arasında sürtüşme alanı olarak öne çıkmıştır (Selver 1997: 281). SSCB yönetimi, Azerbaycan'ın bağımsızlığına dek bölgede Azerbaycan Türklerinin dini durumuyla da yakından ilgilendi. İslam dinine karşı oldukça dikkatli; sınırlı ve sistematik olarak İslam dinini Sovyetlerin emellerine ulaşmada bir araç olarak kullanma yoluna giden bir politika izlemiştir (Bennigsen 1997: 67-68).

Hocalı Katliamı'nı müteakiben Nahçıvan'a Ermenilerin saldırmasıyla, Mayıs 1992'de Karabağ savaşının alevlendiği bir dönemde Cumhurbaşkanı Turgut Özal, Türkiye'nin savaşa girebileceğini ima etmiş, Türkiye'de savaş ihtimali tartışılmaya başlanmıştı. Rusya bu duruma sert tepki göstermiş ve BDT Genel Kurmay Başkanı Şapoşnikov, Türkiye'nin müdahalesinin üçüncü dünya savaşına yol açacağını açıklamıştı. Bu gelişme Ermenistan'ın yalnız olmadığı ve saldırganlığının altında Rusya'nın yattığını açıkça ortaya koymuştur (Cumhuriyet 21.05.1992). Rusya Karabağ Sorunu'nda sürekli önplanda olmadıysa da en kritik anlarda kararlı ve sert tepkilerle sorunu yönlendirmiştir.

Rusya her fırsatta Türkiye'nin Aras'ın doğusunda Kafkaslar'a olan köprübaşı Nahçıvan'ı Ermenistan'a hediye etmek suretiyle, Türkiye'nin yolunu kapatmak istemiştir (Taşkiran 1996: 156). Ancak Nahçıvan sınır kapısını Türkiye'ye kapatan Ruslar değil, Türkiye'nin politikalarına tepki gösteren Nahçıvan yönetimi olmuştur.

Kamuoyunun düşüncesi şu yöndeydi: Sovyetlerin dağılmasıyla ortaya çıkan boşluğu Türkiye dolduracak ve soy birliğine dayalı bir mücadeleyle “turan birliği” oluşturulacak ve dünyada yeni bir güç doğacaktı. Konu iç siyasette de fazlaca tartışıldı. Türkiye'nin Sovyetlerden sonra Kafkaslarda ortaya çıkan boşluğu dolduracak güce sahip olmadığı, yeterli kadrodan da yoksun olduğu zamanla anlaşıldı. Türkiye'nin en büyük zaafı ekonomik sıkıntılarının olmasıydı. Ekonomik yeterlilik olmadığından Türk siyasi birliği düşüncesi daha başlamadan bitmiştir. Türkiye'de o yıllarda söylenen hep şu idi: “Hazırlıksız yakalandık!”. Ancak gerçekler bundan ibaret değildi. Türk dış politikasında uzun vadeli planlar yapmak organize ve disiplinli hareket etmek o güne kadar hiç gerçekleşmemişti. Ekonomik yetersizlikle birlikte siyasi istikrarsızlıklar buna müsaade etmedi. Zaten Rusya bu bölgedeki hâkimiyetini bağımsız cumhuriyetlerin içine düştüğü ekonomik zorunluluktan dolayı yeniden inşa edebilmiştir. Bu uğurda Karabağ Savaşı Rusya'ya beklediği fırsatları sunmuştu.

Rusya, Karabağ konusunda öncül pozisyonu elde ederek etkinliğini devam ettirmek isterken, bir yandan da Ermenilere desteğini sürdürdü. Yıllarca Karabağ sorununun çözülmesine mani oldu. Öte yandan Rusya yıllardır Karabağ sorununu Azerbaycan ve Türkiye'ye karşı baskı aracı olarak kullandı (www.azerbaycan.ihh.org.tr, 20.10.2007). Karabağ sorunu ile ilgili olarak bugün ortaya çıkan gerçek sudur: Rusya bölgede hala en büyük güçtür ve Rusya'nın isteği dışında bir çözüm

mümkün değildir. Azerbaycan bugün fiilen, Rusya'nın siyasi denetimi altındadır. Karabağ sorununa yönelik politikalar belirlenmesinde Türkiye Rusya'nın gerisinde kalmıştır. Türkiye'nin Karabağ sorunu karşısında izlediği politikanın etkili olamasının bir sebebi de Türkiye'nin güçlü ve hazır bulunmaması gibi, herhangi bir sıkıntı anında Türkiye'yi savunabilecek kararlı ve güvenilir müttefiklerinin olmamasıdır (Taşkiran 1996: 156).

Karabağ sorunundan en çok beslenen devlet Rusya'dır. Sorunu sistematik olarak aktif kılan ve güncelliğini destekleyen Rusya, Karabağ sorunu var olduğu sürece Ermenistan ve Azerbaycan, Rus kontrolünden çıkacak ölçüde güçlenememektedir. Azerbaycan ve Ermenistan her zaman Rusya tarafından kontrol edilebilir ve dış desteğe muhtaç bir noktada bırakılmaktadır. Böylelikle Türkiye, Ermenistan ve Azerbaycan enerjilerini boşa harcamaktadır. Oyunun kurallarını belirleyen Rusya sürekli kazanmaktadır. Sürecin çözümsüzlükten kurtulamaması da Rusya'nın elini devalı surette güçlü kılmaktadır.

Dağlık Karabağ'da 1994 yılında Rusya'nın girişimiyle bölgede ateşkes ilan edilmiş olmasına rağmen sorun hala kesin bir çözüme kavuşmamıştır. 1990'lı yıllardan bugüne gerek uluslararası düzeyde gerekse farklı düzlemlerde Karabağ sorununa çözüm bulmak amacıyla başlatılan bütün girişimler sonuçsuz kalmıştır. Bu devamlı çözümsüzlükte Ermenistan kadar Rusya da sorumludur.

3. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ'NİN TUTUMU

ABD, 1993 yılı başlarına kadar Ermenistan-Azerbaycan arasındaki Karabağ çatışmasında Ermenistan tarafını tutarak çatışmada haklı gören pek çok açıklama yapmış, Ermenistan'a siyasi ve maddi yardımlarda bulunmuştur. 1993 ortalarında Haydar Aliyev'in devlet başkanı olması üzerine, Azerbaycan ile ABD arasındaki ilişkiler hızla gelişmeye başlamıştır.

Azerbaycan ve ABD, yaptıkları ortak açıklamalarda Dağlık Karabağ sorununun çözümü için uluslararası hukuk normlarına uygun kararlar almaya ve iyi ilişkiler kurmaya hazır olduklarını ifade etmişlerdir. Açıklamalarda, Karabağ'ın Azerbaycan Cumhuriyeti'nin toprağı olduğu tasdik edilmiştir.

ABD Başkanı Bill Clinton'ın Haydar Aliyev'e gönderdiği mektupta kaydedilenler, ABD'nin Karabağ sorununa ilişkin konumunun tamamen değiştiğini gösteren en açık gösterge olmuştur. 8 Kasım 1996 tarihli mektupta, Clinton Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü ve savaşın uluslararası hukuk ilkeleri esasında halledilmesini desteklediğini ifade etmiştir (Halk 14.11.1996).

Haydar Aliyev iktidarının bir yıllık süresinde Azerbaycan'ın hem ABD'nin Kafkasya politikasını ciddi etkilediği, hem de genellikle Ermenistan yanlı bir tutum içerisinde bulunan Avrupa devletleriyle iki taraflı ilişkiler geliştirdiği görülmektedir (Kerimov 2007: 111). Aliyev'in Azerbaycan'da iktidara gelmesi ülke tarihi açısından önemli bir gelişme olmuştur. İktidara gelişinden itibaren bölgede

aktif dış siyaset yürütmeye başlayan Aliyev, Rusya ile ABD arasında denge siyaseti yürüterek daha verimli iç ve dış politika yürütülmesi açısından bölgede istikrarın korunmasını sağladı. Böylece Azerbaycan'ın elinde en büyük ve tek koz olan doğal kaynaklarından ülke çıkarları doğrultusunda kullanılması için fırsat sağlamıştır. 1994'ten itibaren Hazar petrollerine ilişkin tercihlerinde, ekonomik olmanın ötesinde politik çıkarları da göz önünde bulundurarak ABD'nin bölgeye yönelmesini sağlayan Azerbaycan, ABD, Rusya ve İran arasında denge oluşturmuş, ülke olarak kalkınmaya ve başta Dağlık Karabağ sorunu olmak üzere birçok sorununa uluslararası alanda adaletli çözüm olanağı elde etmeye başlamıştır. İzlenen bu siyaset doğrultusunda, 1990'ların ortalarından itibaren ABD'nin değişen bölge politikası çerçevesinde devlet başkanı Bill Clinton Azerbaycan ile giderek yakınlaşmıştır (Kerimov 2007: 118). 2000'li yıllardan itibaren ABD, İran'ı da kaygılandıran bir tutumla Azerbaycan petrollerinin uluslararası dağılımında garantör bir konum elde etmiştir (Özyılmaz 2013: 204). Bir bakıma ABD bölgede denge siyaseti izlemektedir. Ancak genel itibarıyla Karabağ sorunu gözden geçirildiğinde, Türkiye'nin tutumunun yanında, daima Rusya ile rekabet halinde olan ABD'nin çoğu Batı ülkeleriyle ortak tavır aldığı tek olayın Karabağ sorunu olması düşündürücüdür (Gökçe 2014: 8).

ABD'nin Ermenilere ilgisi 19. yüzyılın başlarında başlamıştır. Amerikan Misyoner Teşkilatı 1830'dan itibaren Anadolu'da açtığı okullarla Ermeni gençlerini eğitmeye başlamıştır. ABD misyonerleri, Ruslarla İngilizlerden daha çok Ermenilerle Ermeni hareketinin içinde bulunuyorlardı. Amerikan misyonerlerinin bütün arzuları Protestanlığı kabul etmiş müstakil bir Ermenistan'ın ortaya çıkmasıydı. Ancak Kafkasya'daki Rus-İngiliz çekişmesi Amerikan misyonerlerinin faaliyetlerini baltaladı. Buna rağmen Amerikan misyonerleri Ermenilere maddi ve manevi desteklerini sürdürdüler. Birinci Dünya Savaşı ABD'ye yeni fırsatlar sundu ve ABD'nin Kafkasya'ya ilgisini daha da arttırdı. Birinci Dünya Savaşı sonunda ABD Başkanı Wilson 14 maddelik bir beyanname yayınlayarak sınırların milliyet prensibine göre çizilmesini istemişti. Ermeniler, Doğu Anadolu'da çoğunlukta olduklarını iddia ederek harekete geçtiler, ancak ABD'li General Harbord'un bölgeye dair raporu Ermenileri haklı çıkarmamıştır. Rapordan sonra bazı yöneticiler Ermenistan'ın ABD yönetimine alınmasını teklif etmişler, kongre de bu teklifi reddetmiştir. Ermenistan 1918-1920 yılları arasında bağımsız bir devlettir. Ermeni lobisinin de yoğun çabasıyla ABD, en büyük dış yardımı Ermenistan'a yapmıştır. Ülkenin un ihtiyacının tamamını ücretsiz karşılamıştır (Ruşendil ve Kelipur 1994: 91). ABD sadece Ermenilere yardım yapmıştır. Azerbaycan Türkleri yardım alamadığı gibi, bölge için tehdit unsuru olarak algılanmışlardır. Ermeniler için Sovyet Rusya egemenliği başladığında ise ABD müdahale etmemiştir. Diaspora Ermenileri ABD'de organize bir biçimde özgürce eylemlerini yürütmüştür. Amerika'daki Ermeni diasporası özellikle Sovyetlerin başına Gorbaçov'un geçmesinden itibaren Dağlık Karabağ'ın Ermenistan'a bağlanması hususunda yoğun propagandalar yaparak ABD'nin dikkatini bölgeye çekmiştir.

20. yüzyılın başlarından itibaren on binlerce Ermeni'yi ülkesine kabul eden Amerika, Ermenistan'dan sonra en fazla Ermeni nüfusuna sahip ülke haline gelmiştir. Amerika'ya yerleşen Ermeniler burada örgütlenerek Ermenistan ile irtibatlarını koparmamışlardır. Karabağ savaşı boyunca Ermenistan'a her türlü desteği veren Ermeniler, ABD yönetiminin de desteğini almıştır. Amerika'da faaliyetlerde bulunan Taşnak, Hınçak ve Ramgavar örgütleri soykırım iddialarının ön plâna çıkararak Türkiye'yi de çıkmaza sokmak istemişlerdir. Bu örgütler ABD'de Türkiye ve Azerbaycan'a karşı her türlü organizasyonda yer almışlardır.

1990'ların başında Türkiye, Kafkasya ve Orta Asya'daki gelişmeleri Sovyetlerin içişleri olarak değerlendirmiştir. Dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal, ABD ziyareti esnasında Azerbaycan Türklerinin Şii olduğunu belirterek sorunu sahiplenmemiştir (Milliyet 19.01.1990). Söz konusu dönemde Özal'ın diaspora ve ABD'nin tepkisini çekmemek için bunu yaptığı tartışılmıştır. Azerbaycan bağımsızlığını ilk tanıyan ülkelerden biri de ABD olmuştur. Ancak özellikle Muttalibov döneminde Azerbaycan politikalarının Rus yanlısı politikaları ABD'yi Azerbaycan'dan uzaklaştırmıştır. Ardından, Orta Asya'daki etkisini artırmak için Türkiye'nin yaptığı çalışmalar meyvesini vermiş ve ABD bölgeye ilgi göstermeye başlamıştır. Özal'dan sonra Demirel de ABD'nin bölgede etkinliğini arttırmasını istemiştir.

Mayıs 1992'de ABD hala Ermenileri yaptıkları katliamdan ötürü kınamamıştı. Üstelik Türkiye'de yoğun müdahale tartışmaları yaşanırken, ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Thomas Niles, Türkiye'nin askeri müdahalesine karşı olduklarını, Türk diplomasisinin bundan sonra asıl beceresini göstermesi gerektiğini ifade etmiştir (Cumhuriyet 20.05.1992).

Ermenilerin yoğun taleplerine rağmen Türkiye'yi, Rusya ve İran'a karşı "stratejik denge unsuru" olarak gören ABD, Türkiye'yi gücendirmekten kaçınıyordu. ABD bir taraftan Rusya'ya karşı "stratejik denge unsuru" olarak gördüğü Türkiye'yi gücendirmemeye gayret ederken, diğer taraftan seçim yılında Ermeni lobisini kızdırmamak ikilemi içerisindeydi. ABD Başkanı Bush ve Dışişleri Bakanı James Baker, Erivan'ı saldırıları durdurması konusunda ikna etmeye çalışırken, Türkiye'yi de müdahale etmemesi konusunda uyarıyordu. ABD'nin en çok korktuğu olasılık ise Erivan'ın Türkiye'ye karşı İran'la işbirliği ihtimaliydi. Radikal İslamı, Orta Asya'daki çıkarları için en büyük tehlike olarak gören ABD, İran'ın Kafkasya'da ağırlığının artmasını istemiyordu (Cumhuriyet 27.05.1992).

Elçibey'in dış politikada Rusya'yı ve İran'ı bir anda silip Batı'ya, ABD'ye yönelmesi umulanı sağlamamıştır. Bu neticede, dış politikada gerekli mekanizmaların sağlanamamasının da katkısı büyüktür. Aliyev'in iktidara gelmesiyle yumuşak bir rota değişikliği denenmiş ve başarılı olunmuştur. Türkiye'nin çabasıyla Azerbaycan Batı'ya entegre olmaya başlamıştır. Petrol pazarı sayesinde başta ABD olmak üzere büyük devletler Azerbaycan ile yakın ilişki kurmaya çalışmışlardır.

"Yüzyılın Anlaşması" ile petrol pazarından en büyük payı alan ABD'nin gözünde Azerbaycan'ın imajı değişmiştir. Anlaşmanın ardından Aliyev'in ABD ziyaretiyle ikili ilişkilerin gelişmesi Azerbaycan'ın uluslararası alanda saygınlığını

arttırmıştır. ABD ve Azerbaycan arasındaki yakınlaşma Ermenistan'da yankı bulmuş, Ermenistan Cumhurbaşkanı Levon Ter Petrosyan Karabağ sorununun çözümü için sıcak mesajlar vermeye başlamıştır. ABD'nin Karabağ sorununa ilişkin çözüm arayışları bölgedeki menfaatleri açısından kaçınılmazdır.

Soykırım iddiaları Türk-Amerikan ilişkilerinin başka boyutunu oluşturur ve Karabağ sorunundan bağımsız değildir. Karabağ sorununun başladığı sırada soykırım iddiaları daha hararetli bir biçimde tartışılmaya başlanmıştır. Türk düşmanlığı ile bilinen Kaliforniya Valisi Dökmeciyan bir taraftan soykırım iddiasının belgelenmesi için tarihçileri azimle çalışmaya davet ederken, diğer taraftan soykırım tasarısının kongreden geçmesi için yoğun kulisler oluşturmuştur (Hürriyet 25.04.1989). ABD'de devamlı surette Türkiye'nin önüne konulan soykırım tasarısı, Ermeni lobisinin en fazla meşgul olduğu konulardan biridir. Diaspora bu konuyu en hayati sorun olarak ilan etmiştir: "Bizim için soykırım tasarısı deprem felaketiyle eşit öncelik taşımaktadır" sözleri, konu üzerindeki ciddiyetlerini açıkça göstermektedirler.

ABD Ermeni lobisi, Ermenistan depreminin ardından enerjilerinin tamamını Ermenistan'ın yapılanması için harcıyordu. Ermeni diasporasının ABD ve Rusya nezdindeki saygınlığı ve etkinliği Türkiye için daima sıkıntı yaratmıştır. Türkiye-ABD ilişkilerinde yıllardır soykırım tasarısının kabul edilip edilmeyeceği tartışmalarından doğan sorunlu bir yapı var olagelmıştır.

4. İRAN'IN BAKIŞ AÇISI

İran'ın Ermenistan'la sınır şehri olan ve aynı zamanda iki ülke arasında siyasi ilişkilerin temelini Hidro Elektrik Santrali projesiyle güçlendiren Meghri'nin yeni köprüsü üzerinden İran'ın Ermenistan'a doğrudan bağlantısı bulunmaktadır. Azerbaycan'ın başkenti Bakü'ye Hazar Denizi kıyısı yoluyla ulaşabilmektedir. İran İslam Cumhuriyeti'nde Ermeni kökenli 250.000 kadar kişinin yaşadığı tahmin edilmektedir. İran ve Azerbaycan'ın tekrar yakınlaşması Haziran 1989'dan sonra olmuştur. İran'da 1989'da Ayetullah Humeyni'nin ölümünden sonra yerine Haşimi Rafsancani geçmiştir. 1989'da Sovyetler Birliği'ndeki parçalanmayı İran da yakından izlemekteydi. İran'ın izlemi birçok devletten daha farklıydı. Çünkü İran'da nüfusun beşte biri Azerbaycan Türk'ü idi. Diğer bir neden ise Azerbaycan insanının büyük bir kısmının Şii Müslüman olmasıydı. Şii Müslümanlık anlayışının temsilcisi olduğunu kabul eden ve bunu yayma çabası içerisinde olan İran, Azerbaycan'ın bu durumunu gözden kaçırmak istememiştir (Milliyet 07.11.1996).

Bölgedeki en önemli aktörlerden biri olan İran'ın Azerbaycan'la dini, tarihi ve kültürel açıdan derin bağları vardır. Azerbaycan Türklerinin çoğu, İran ve Rusya arasında 1813'te imzalanan Gülistan ve 1828'de imzalanan Türkmençay anlaşmalarıyla ülkelerinin ikiye bölündüğünü ve İran'da bugün 35 milyon civarında Azerbaycan Türkünün yaşadığını kabul etmektedir (Bünyadov ve Yusifov 2005: 650). Azerbaycan'da yaygın olan bu düşünceden haberdar olan İran, Sovyet Sosya-

list Cumhuriyetleri Birliği'nin (SSCB) dağılması ve kuzey Azerbaycan'ın, 18 Ekim 1991'de bağımsızlığını ilan etmesinden rahatsızlık duymuştur (Aslanlı 2016: 1-2).

Ermenistan'ın 1992 yılı başlarında Azerbaycan'a yönelik işgalci saldırılarının ardından şiddetlenen savaşın, kendisi açısından riskleri artırdığını düşünen İran, taraflar arasında arabuluculuk faaliyetlerine hız vermiştir. 24 Şubat 1992'de İran Dışişleri Bakanı Ali Ekber Velayeti, arabuluculuk yapmak amacıyla bölgeyi ziyaret etmiştir. Taraflar ateşkes adına uzlaşmaya çalışırken Ermenistan Hocalı katliamını gerçekleştirmiştir. 25-26 Şubat 1992'de Ermenistan kuvvetlerinin Hocalı'ya düzenledikleri saldırı adeta soykırıma dönüşmüştür. Saldırıda 63'ü çocuk, 106'sı kadın, 70'i yaşlı olmak üzere en az 613 kişi katledilmiştir. 1275 kişi Ermenilerce rehin alınmış, 500'den fazla insan yaralanmış olmakla birlikte, 150 kişinin de akıbeti hakkında bilgi yoktur. İşgal edilen bölgedeki insanlar acımasız yöntemlerle katledilmiş, uluslararası kuruluşlar ve dünya medyası bu kırımını "insanlık dramı" olarak kabul etmiştir (Aslanlı 2016: 4).

İran'ın başkanı Haşimi Rafsancani Azerbaycan'la ilişkilerini somutlaştırmak için 1989'da Moskova ve Bakü'ye ziyaretler gerçekleştirdi. Bu ziyaretler Kafkasya'da özellikle Azerbaycan Cumhuriyeti üzerinde etki oluşturma amacı taşıyordu. İran'ın ziyaretlerinin temelinde önemli bir korku vardı. İran'a göre Azerbaycan'da milliyetçiliğin giderek güçlendiği takdirde İran'da yaşayan Azerbaycan Türklerini de etkileyebilirdi. İran bundan kaçındığı için ziyaret muhtevasını öncelikle ticaret ilişkilerinin arttırılması, sonra seyahat konusu ve kültürel işbirliğinin hızlandırılması gibi konular oluşturuyordu. İran-Azerbaycan arasında bu konularla ilgili anlaşmalar imzalanmaya başlanmıştı. Ancak İran, özgür Azerbaycan'ın kurulması aşamasında etkin bir tutumu sergilememiştir. Bu nedenle İran Sovyetler Birliği'nin tamamen dağılmasına kadar Azerbaycan'ın bağımsızlığını tanımadada tereddüt etmiştir. Sonraları ise komşuları Azerbaycan ve Ermenistan'ın eş değerliliğini vurgulamıştır. İran her iki ülkeyle de eşdeğer bir ilişki kurma yoluna gitmiştir. Başkan Haşimi Rafsancani bu politikasını somutlaştırmak için yardım konusunda Azerbaycan'ın desteklenmesi kadar, Ermenistan'ın da desteklenmesi gerektiğini savunmuştur. Bu açıklamalardan sonra Azerbaycan Cumhurbaşkanı Ebulfez Elçibey ve İranlı Türkler, İran'ın Ermenistan'a silah ve enerji teslimatıyla desteklediğini öne sürmüşlerdir. Diğer bazı devletler ve ilgili çevreler tarafından da bu görüşler kabul edilmiştir. Üst düzey bir Azerbaycan askeri yetkilisi, İran'ın üç yoldan Ermenistan'a silah yardımı yaptığını söylemiştir. İran'ın amacının Bakü'yü zor durumda bırakarak İslam'a yönelmesi karşılığında yardım etmek olduğu tahmin edilmiştir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra bağımsızlığını kazanan Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki Karabağ sorunu için barış görüşmeleri sürerken, İran yönetimi Ermenistan'a askeri yardımda bulunmuştur. İran'ın planı Azerbaycan'ı Ermenistan karşısında çıkmaza sokmak, sonra da Bakü'ye "*daha* İslami bir yapı ve *batı ile daha az ilişki kurma...*" koşuluyla destek olmaktı. İngiltere'de yayınlanan haftalık savunma dergisi Jane's Defence Week'in birinci sayısında yer alan makalede üst düzey bir Azerbaycan yetkilisine dayandırılarak, İran yönetiminin Ermenistan'a askeri yardımda bulunduğu ve Erivan yönetimini Karabağ konusunda destekle-

diği yazılmıştır. Dergide yer alan makalede Azerbaycan Türklerinin % 90'ının Şii Müslüman olmalarına karşın ülkede çok az tahribat olduğu belirtilerek şu görüşlere yer verilmiştir: *“Daha kökten bir yaşam biçimi sergileyen Türkiye sınırı olduğu Nahçıvan'daki Azeri nüfusu etkileyebilir. İran da düzenli şekilde Azerbaycan'a radyo ve televizyon yayını yapmaktadır. İran'ın neden Ermenistan'ı desteklediğine yönelik Bakü yönetiminin ileride Ermenistan ile Azerbaycan arasındaki bir çelişkinin çözümünde İran'ın desteği ve arabuluculuğuna gereksinme duymasını sağlamak olabilir. İran ozaman Azerbaycan'da daha İslami bir yaşam ve batı ile özellikle de NATO ile daha az ilişki isteme şansı bulabilir”* (Cumhuriyet 27.06.1996).

Azerbaycan Cumhurbaşkanı Ebulfeyz Elçibey, Haziran 1992'de bölünmüş Azerbaycan'ın yeniden birleştirilmesi gerektiği açıklamalarını yapmaya başlamıştır. Elçibey'in bu yöndeki açıklamaları İran'ı çok rahatsız etmiştir. Azerbaycanlı Türk gazetecilerin haberlerine göre İran binlerce “mollayı” Şii Müslüman halkı “uyandırmak” için Azerbaycan'a göndermişti. Mollalar bir İslam devletinin kurulması için birkaç yandaş bulabilmiştir. İran'ın Türkiye örneğinde demokratik bir ülke kurulmasını istemediği de düşünülmektedir. Başka bir düşünce ise İran'ın kendi topraklarında yaşayan Azerbaycan Türklerinin de bağımsızlık istemelerinden kaygılandığıdır. Erivan ve Ankara arasındaki gerginlik de ayrıca İran tarafından arttırılmaktadır. İran ekonomisinde ve politikalarında İranlı Azerbaycan Türklerinin pasif varlıklarına bağlı olarak, İran'ın Azerbaycan ve Ermenistan'a karşı tutumları *“içten ve itibarlı bir ülkenin ilgisi ile bezenmiştir”*. İran'ın Karabağ sorunundaki aracı rolü Ermenilerin bölgesel kazançlarının önünü açmıştır. Bu nedenle Azerbaycan halkının büyük bir kısmının İran'a güveni kalmamıştır. 16 Şubat'ta o dönemki başkan Muttalibov İran'ın aracılığından memnun olacağını belirtmişti. 25 Şubat 1992'de Radyo Tahran Azerbaycan ve Ermenistan'ın bir 72 saatlik ateşkes anlaşması daha yaptıklarını ve böylece İran hükümetinin aracılığı ile görüşmelerin yapılmasını söyleyeceğini duyurmuştur.

İran bugün hala ABD'nin kendisinin kuşatılmasında Azerbaycan'ı bir üs olarak kullanabileceği kaygısını yaşamaktadır. İsrail'in askeri istihbarat faaliyetlerinde Azerbaycan'dan yardım alabileceği konusundaki kaygıları da İran'ı Azerbaycan'ı ciddi biçimde kaygılanmaktadır. 2012 yılında Azerbaycan-İran ilişkileri açısından sorunlu geçmiştir. 2013'te ilişkileri düzeltmek için Kafkasya Müslümanları Başkkanı Allahşükür Paşazade'nin İran'ı ziyareti önemli bir adım olmuştur.

İran'ın Ermenistan'la ilişkileri, Ermenistan-Azerbaycan çekişmesinden daha etraflıcadır. İran ile Ermenistan arasında elektirik ve doğalgaz endeksli enerji işbirlikleri bulunmaktadır. Bu husustaki isteklerini her geçen gün daha ileri seviyeye götürmek isteyen İran, zaman zaman Batı engeline takılmaktadır. Bundan dolayı iki ülke arasındaki ilişki ikisinin de arzuladıkları boyutlara ulaşmamaktadır (Aslanlı 2013: 31).

İran'ın Karabağ sorununa bakışı başından beri aynıdır. Netice itibarıyla Karabağ sorunu İran için oldukça karmaşıktır. İran, Ermenistan ve Azerbaycan'ı zayıf

birer ülke olarak kontrolünde ve kendine bağımlı tutmak istediğinden Karabağ sorununun devamlılığını istemektedir.

Azerbaycan ile İran arasındaki ilişkileri biçimlendiren birçok faktör vardır. Azerbaycan'ın güney komşusu olan İran ile kara sınırının uzunluğu 618 kilometredir. İki ülke, Hazar Denizi'nden de birbirlerine sınırdırlar. Coğrafi koşulların ötesinde, iki ülkenin birbirleriyle ilişkilerini yönlendiren en önemli tarihî faktör, Azerbaycan'ın kuzey ve güney olarak ikiye bölünmüş olması ve Güney Azerbaycan'ın İran sınırları içerisinde kalmasıdır. Azerbaycan'da önemli oranda bir Şii nüfus vardır. Azerbaycan Şii nüfus oranıyla, dünyada İran'dan sonra ikinci sıradadır (www.azerbaycan.ihh.org.tr, 20.11.2007). Şii Azerbaycan Türkleri İran'ın yönetici elitleri arasında da yer almışlardır.

Azerbaycan Cumhuriyeti'nin milliyetçi kesimlerinden ve İran'daki bazı Azerbaycan Türklerinden zaman zaman gelen birleşme çağrılarına bölgedeki Azerbaycanlı Türklerin çoğunluğu tepkisiz kalmaktadırlar. Ancak Azerbaycan Türkleri, daha fazla kültürel hak ve Azerbaycan Türkçesinin resmi olarak kullanımına izin verilmesini istemekte, bunun İranlı kimliği ile çelişki oluşturmadığını düşünmektedirler. Onlara göre İranlı kimliği, başka etnik kimlikleri de kapsayan bir üst kimliktir. İran ise etnik kimliğin ve Azerbaycan Türkçesinin ön plana çıkarılmasını, İran'a sadakatsizlik olarak değerlendirmektedir. İran rejimi, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin İran'daki Türk nüfusu üzerindeki etkisini ortadan kaldırmak için bu ülkeyi kendi siyasi etki alanına çekmeye çalışmaktadır (www.azerbaycan.ihh.org.tr, 20.11.2007).

Rus politikalarına tepki gösteren Azerbaycan Türklerinin Ocak 1990'da İran sınırında eylem yapmaları İran'ı ve Rusya'yı kaygılandırmıştır. Rus gazeteleri Azerbaycan Türklerinin İran'la birleşmek istediğini yazarken, İran ise Sovyet yönetiminden sınırdaki olayların fazla büyümeden yatıştırılmasını istemiştir (Hürriyet 05.01.1990). 19 Ocak 1990'daki Bakü olaylarında İran'ın resmi tutumu oldukça temkinlidir. Çünkü İran'ın içinde bulunduğu yalnızlık nedeniyle SSCB'nin siyasal ve ekonomik desteğine büyük ihtiyacı vardı. Bazı İranlı yöneticiler, milletvekilleri ve bakanlar ise olaylara bir "din boyutu" kazandırmaya çalışmışlardır. Azerbaycan Türklerinin "İslam'a dönüşüne" engel olmaması için Moskova'ya uyarıda bulunuyorlardı (Milliyet 20.01.1990).

Türkiye'yi stratejik tehlike olarak algılayan İran, 1990-1992 sürecinde Kafkas ve Türkistan Cumhuriyetlerinde nüfuzunu yayabilmek için yüklü miktarda para dağıtmaya başlamıştır. Ancak bundan bir sonuç alamayınca, coğrafi konumunun verdiği avantajları kullanarak bu cumhuriyetlere baskı kurmaya çalışmıştır (Saray 1999: 165). Karabağ Savaşında İran'ın bu tutumu açıkça görülmüştür.

Karabağ Savaşında Şuşa ve Laçın olaylarında İranlı uzmanlar Ermenilerin safında yer aldılar. İran'ın meşru Azerbaycan hükümetini atlayarak Nahçıvan'da konsolosluk açması, onlara kredi vermesi ve orada din okulları kurması da Bakü ile Nahçıvan'ı birbirine düşürme çabalarıdır. Ayrıca İran, Azerbaycan'da ve Nahçıvan'da Türkiye hakkında karalama faaliyetlerine girişmiştir. Karabağ Savaşında

İran, kara ve hava yoluyla Ermenistan'a askeri ve teknik yardım göndermiştir. Tarihsel süreçte bu iki kavim Türklere karşı daima birlikte hareket etmişlerdir. İran için din ve mezhepten daha önce irki özellikler ağır bastığından Ermenileri tercih etmiş, her zaman onların koruyucusu ve yardımcısı olmuşlardır (Aktaş 2001: 1-17).

Azerbaycan bağımsızlığını kazandıktan sonra İran, Azerbaycan'ı tanımayacağına açıklamıştır. İran Dışişleri Bakanı Ali Ekber Velayeti, Moskova ziyareti sırasında Azerbaycan ile ilişkilerin Sovyetler Birliği içinde geliştirileceğini belirterek, açıkça Azerbaycan'ı tanımayacağını ilan etmiştir (Hürriyet 27.11.1991). İran'ı Azerbaycan'ın 1991'de bağımsızlığına kavuşarak Hazar petrolü üzerinde pay sahibi ülkelerden biri haline gelmesi ve Bakü-Ceyhan Petrol Boru hattı projesi rahatsız etmektedir. İran bu projenin gerçekleşmemesi için birçok yolu denemiş, bunun yerine petrolün körfezden ihracı gibi alternatif projeler gündeme getirmiştir. Azerbaycan'ın Türkiye ve Batı eksenli bir politika izlemesi, İran ile ilişkileri gerginleştirmiştir (www.azerbaycan.ihh.org.tr, 20.11.2007). İran, Türkiye'nin bölgeye yaptığı hamlelere karşı "Acem Kulübü" girişimini ve Karadeniz'e (KEİ) karşı "Hazar Ekonomik Bölgesi"ni ortaya attı. Türkiye'nin Orta Asya'daki güçlü konumu ve KEİ projesi İran'ı rahatsız ettiği gibi, İran'ında petrol silahını kullanarak eski SSCB cumhuriyetleri nezdinde nüfuz aradığı bilinmekteydi. İran, Azerbaycan boru hattını kullanarak diğer cumhuriyetlere petrol satmanın planlarını yapıyordu (Cumhuriyet 14.02.1992).

Azerbaycan'ın, Türkiye'nin de desteğiyle Batı'ya yaklaşması ve bölgedeki Batı nüfuzunun artması sonucu, Azerbaycan Rusya'dan bağımsız bir çizgiye geçmiştir. Bu durum Rusya-İran yakınlaşmasını doğurmuştur. Batılılara göre, İran ve Rus bölgesindeki Azerbaycan Türklerinin çoğunlukla kendilerini Türk kabul ederek Ankara ile yakınlaşmayı ummaları, Azerbaycan milliyetçiliğinin yatışmasında ortak çıkarı olan Tahran ve Moskova'yı birbirlerine yaklaştıran bir başka nedendi (Hürriyet 06.01.1990). Ancak İran'ın Karabağ sorunundaki tutumu Azerbaycan halkının yoğun tepkisine neden olmuştur. İran ve Rusya, Karabağ Savaşı'nda Türkiye'nin barış planına destek vermemiştir. Plana göre, Zangezur Azerbaycan'a bırakılacak, böylece İran'ın Ermenistan ve Rusya'yla bağlantısı tamamen kesilecekti (Hürriyet 24.03.1992).

Azerbaycan ile Karabağ sorununu yaşayan Ermenistan'a İran üzerinden silah yardımı yapılmıştır. Rusya ve İran, Azerbaycan'ın bölgede yükselmesini engellemek için Moskova-Erivan-Tahran ittifakını oluşturmuşlardır. Bu ittifaka karşı Bakü-Tiflis-Ankara-Washington ittifakı oluşturulmaya çalışılmaktadır. Bakü-Ceyhan Petrol Boru Hattı, bu ittifakı güçlendiren önemli bir adım olmuştur. İranlı yetkililer bu gelişmeye karşı çıktıklarından Azerbaycan'ı sık sık uyarmıştır (Tercüman 24.05.1992).

5. FRANSA'NIN YAKLAŞIMLARI

Hıristiyan Batı devletleri, asırlık organizasyonları olan Şark meselesinde Ermenileri kullanmak için Katolik mezhebine çekme yoluna gitti. İlerleyen zamanlarda bunları Avrupa kapitalizminin Osmanlı içindeki ajanları konumuna getirdi. Gregoryen Ermeni halkı, devlet içinde sorun çıkarmaya başladılar. Papalık ve Fransa, misyonerler aracılığıyla Katolik mezhebine çektikleri Ermenilerin koruyucusu durumuna geldiler. Neticede Osmanlı ve Kafkaslar üzerinde emperyalist beklentileri olan Fransa da Ermeniler üzerine yoğunlaşarak kendi mezheplerine taraftar toplamaya başladılar. Rusya Ortodoksların, Fransa ise Katoliklerin koruyuculuğunu üstlenirken, ABD misyonerlerince Protestanlığa kaydırılan Ermeniler aracılığıyla Amerikan kamuoyunun dikkatini Osmanlı Ermenilerinin üzerine çekmiştir (Mustafayev 2013b: 154-155).

Ortadoğu ve Kafkaslarda çıkarları olan diğer Batılı emperyalist ülkeler gibi, Fransa'nın da 20. yüzyılda desteklemediği hiç bir Ermeni hareketi olmamıştır. Irak savaşına kadar Suriye, genel süreçte Rusya, Yunanistan'la birlikte Fransa da Karabağ sorununda Ermenileri desteklemiştir. Özellikle Yunanistan'la Fransa bölgedeki çıkarları uğruna Ermenistan'daki gelişmelere göz yummaktadır (Mustafayev 2013c: 286,289).

Fransa ve ABD ateşkes sonrasında barış için girişimlerini en yoğun şekilde sürdüren iki devlet olmuştur. Ancak Fransa'nın sorunun çözümünde Ermenistan tarafını tuttuğu bilinmektedir. 1997 yılında Fransa Cumhurbaşkanı Chirac'ın girişimleri barışın sağlanmasına doğru ilerliyordu. Ancak Ermenistan'da Levon Ter Petrosyan'ın devrilerek yerine Robert Koçaryan'ın Ermenistan Cumhurbaşkanı seçilmesinin ardından bu süreç birden bire çıkmaza girmiştir (Kerimov 2007: 33).

Fransa, Azerbaycan'ın bağımsızlığını 3 Ocak 1992 tarihinde tanımıştır. İki ülke arasında ilk diplomatik ilişkiler 21 Şubat 1992'de kurulmuştur. 16 Mart 1992'de Fransa Azerbaycan'da, Azerbaycan ise 20 Ekim 1994'te Fransa'da büyükelçilik açmıştır (Memmedova 2008: 3).

Aliyev, ilk yurtdışı gezisini Fransa'ya yaptı ve Fransa Cumhurbaşkanı François Mitterrand ile Paris'te Elysee Sarayında görüştü. Ziyaret sırasında "Azerbaycan Cumhuriyeti ile Fransa Cumhuriyeti arasında Dostluk, Karşılıklı Anlayış ve İşbirliği Anlaşması" imzalandı. Haydar Aliyev, aynı zamanda burada AGİK'in (=AGİT) temel belgelerinden biri olan "Yeni Bir Avrupa için Paris Şartı"na Azerbaycan'ın katılmasına ilişkin belgeyi de imzaladı.

Rusya'nın inisiyatifindeki Minsk grubunun başarısız geçen görüşmeleri sürecinde 1996 Aralık'ında Lizbon'da gerçekleştirilen AGİT zirvesinde Rusya'nın öncü konumu sona ermiştir. Rusya Aralık 1996- Mart 1999 döneminde öncülüğünü ABD ile paylaşmak mecburiyetinde kalmıştır. İlerleyen süreçte sorunların artmasıyla Fransa da eşbaşkan statüsünde ABD ile Minsk grubunda yer almıştır. Neticede Rusya'nın öncü olarak yürüttüğü ayrıcalıklı statüsü ABD ve Fransa ile dengelenmiştir. Artık Rusya, Karabağ sorununa dair çözüm görüşmelerinde eş-

başkan olan diğer ülkelerle uyumlu davranmak zorunda kalmıştır. Rusya üçüncü dönemde, bölgeyi daha iyi tanımanın sağladığı avantajla ve Minsk grubunun onayı ile kendi önerilerini grup önerisi Azerbaycan'da olarak sunabilmiştir (Cafersoy 2001: 299).

Fransa Cumhurbaşkanı Mitterrand, Aliyev ile görüşmesinde Fransa'nın Karabağ anlaşmazlığının giderek büyümesini endişeyle izlediğini, sivillerin sıkıntı ve acı çekmesinden üzüntü duyduğunu belirtti. Mitterrand sorunun şiddet yoluyla giderilmesinden yana olmadığını söyledi. Haydar Aliyev 1994-1997 sürecinde Fransa'yı 4 kez ziyaret etmiş ve son ziyaretinde Fransa'nın yeni seçilen Cumhurbaşkanı Jacques Chirac ile görüşmüştür. Görüşmede, Fransız şirketlerin Azerbaycan ekonomisine yatırım yapmasının ülkeler arasında ilişkilerin yaygınlık kazanmasında önemli rol oynadığı belirtilmiştir. Aliyev Fransa ziyaretlerinde, Dağlık Karabağ çatışmasının düzenlenmesinde uluslararası kuruluşların ve küresel aktörlerin rolüne özel değer vererek, Azerbaycan'ın AGİT'in sınır ve dokunulmazlığı prensiplerine Azerbaycan'ın daima taraftar olduğunu bildirmiştir. Aynı zamanda uluslararası teşkilatların ve dünya siyasetinde nüfuz sahibi devletlerin, Ermenistan'ın işgal siyasetini önlemek için etkili önlemler almadığını üzüntü ile ifade etmiştir (Hasanov 2000: 87-88).

Haydar Aliyev 13 Ocak 1997'de Chirac ile tekrar görüşmüştür. Görüşmede Minsk Grubu'nun etkin bir üyesi olarak Fransa'nın diğer devletlerle birlikte faaliyetini genişleteceği ve kendi nüfuzunu kullanarak Ermenistan-Azerbaycan sorununun kısa sürede çözüme bağlanması için çabalarını arttıracığı beyan edilmiştir. 13 Ocak tarihinde ise Haydar Aliyev Fransa Dışişleri Bakanı Herve De Charret ile görüşmüştür. Görüşme sırasında Fransa-Azerbaycan ilişkilerinin gelişmesi ve Karabağ sorununun barışçıl yollardan çözülmesi konusu ele alınmıştır. 23-27 Ocak 2001 tarihleri arasında Azerbaycan Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev Fransa'ya üçüncü resmi gezisini yapmış, gezi sırasında Fransa Parlamentosu'nun "Ermeni Soykırımı" yasasını onaylamasını kınamış ve bu durumun iki ülke arasındaki ilişkileri olumsuz yönde etkileyeceğini belirtmiştir (<http://library.aliyev-heritage.org/print.php?lang=tk&page=178352>).

Türkiye'nin AB üyeliğine karşı olan Fransa Meclisi 2001'de Ermeni tehcirini "soykırım" olarak kabul etmiş, Türkiye ile arasında ciddi bir gerilime neden olmuştur. 2006 yılına gelindiğinde ise "Ermeni soykırımının inkârının suç sayılması"ni kabul ederek, bunu ihlal edenlere bir yıl hapisle birlikte para cezası verilmesini yasalaştırmıştır. 2011'de Fransa'nın "soykırımı inkâr yasası" mahkemece iptal edilmiştir. Fransa Ortadoğu ve Kafkaslardaki çıkarlarını korumak için Türkiye'yle ilişkilerin kötüleşmesini göze alarak Ermenilerin her türlü eylemine destek vermektedir. Ermenistan kaynaklı eylemlerde son zamanlarda yeniden dirilmeye başlayan ASALA terörü, Türkiye'ye yönelik toprak ve "soykırım" iddiaları Ermenilerin etkili olduğu tüm ülkeler ve uluslararası kurumlarda Türkiye karşıtı faaliyetlerini sürdürmektedir (Aslanlı 2012: 188).

Sonuç:

Karabağ; Rusya, Ermenistan, Türkiye, ABD, Fransa ve İran arasındaki çekişme alanı olma özelliğini halen sürdürmektedir. Türkiye, bölgede Azerbaycan'a destek vermeye çalışan tek ülkedir. Ermenistan, Azerbaycan ve Türkiye'nin Karabağ konusundaki barışçıl yaklaşımlarına sıcak bakmamaktadır. İran, bölgedeki mezhepsel dinamiklerin kendi aleyhine dönmemesi için, Türkiye'ye Karabağ sorununun çözümünde destek olmamışken, zaman zaman bölgede sorun çıkarmaktadır. Rusya, ABD ve Avrupalı devletleri etkisi altına alarak bölgedeki çıkarlarını korumaya çalışmakta, yanı sıra Ermenistan'a sahip çıkmakta ve destek olmaktadır. Karabağ sorununda Fransa'nın tavrı da hiç bir zaman Türklerin lehine olmamıştır. Fransız parlamenterler Ermenistan'ın "soykırım" iddialarına Fransız teziyle yardımcı olmuşlar, sözde soykırımı kabul ederek Türkiye'ye karşı soğuk savaş kıvamında bir baskı uygulamaya çalışmıştır. Ermeniler Karabağ'ın eski bir Ermeni bölgesi olduğunu iddia ederken, Azerbaycan Türkleri bölgenin eski çağlardan beri ata toprakları olduğunu kabul etmektedirler. Asya'nın Anadolu'ya; batıya, kuzeye ve güneye uzanan işlek bir yolu üzerindeki Karabağ, tarihsel süreçte birçok hanedana ve kavime ev sahipliği yapmış, buna bağlı olarak geçmişten bugüne ülkeler arası çekişmenin odağı olmuştur.

Kaynakça:

a.Kitap, Makale, Bildiri ve Tezler:

AKTAŞ, Hayati, (2001), *Dağlık Karabağ Sorunu*, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.

ARMAOĞLU, Fahir, (1991), *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1980-1990)*, Ankara: Alkım Yayınevi.

ASLAN, Yasin, (2003), *Bugün Azerbaycan'da Pantürkizm ve Panislamizm*, İstanbul: Baysam Basın ve Yayıncılık.

ASLANLI, Araz, (2012), "Karabağ Sorunu ve Azerbaycan-Türkiye-Ermenistan İlişkileri", Çankırı Karatekin Üniversitesi Uluslararası Avrasya Strateji Dergisi, 1,1: 175-196.

ASLANLI, Araz, (2016), "Karabağ Sorunu ve İran", *Tebриз Araştırmaları Enstitüsü*, 30.06.2016, <http://tebaren.org/?p=304><http://tebaren.org/?p=304> (20.11.2016).

ASLANLI, Araz, (2013), *Yeni Küresel Mücadelede Kafkasya ve Karabağ Sorunu*, Ankara: Eko Avrasya Yayınları.

ATTAR, Aygün, (2005), *Karabağ Sorunu Kapsamında Ermeniler ve Ermeni Siyaseti*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

BENNGISEN, Alexandre, (1997), “Sovyetler Birliği’ndeki Müslümanlar”, Çöküş Öncesi Sovyetler Birliği’nde İslamiyet ve Müslümanlar, (Kollektif), (Çeviren: İsmail Orhan Türköz), (içinde 61-80), Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

BÜYADOV, Z. M. ve YUSİFOV, Y. B., (2005), *Azerbaycan Tarixi-I*, Bakü: Çıraq Neşriyyatı.

CAFERSOY, Nazım, (2000), “Eyalet-Merkez Düzeyinden Eşit Statüye: Azerbaycan-Rusya İlişkileri (1991-2000)”, *Ankara Çalışmaları Dergisi*, 1: 47-52.

CAFERSOY, Nazım, (2001), “Bağımsızlığın Onuncu Yılında Azerbaycan-Rusya İlişkileri (1991-2001)”, *Avrasya Dosyası (Azerbaycan Özel Sayısı)*, VII,1: 286-316.

DEMİRAG, Yelda, (2003), “Kafkasya’da Türk ve Rus Politikası”, *Stratejik Analiz*, IV,40: 75-80.

GÖKÇE, Mustafa, (2014), “İki Kardeş Devletin Ortak Sorunu: Karabağ ve Ermeni Meselesi”, *Yeni Türkiye*, 60: 1-11.

GÖKÇE, Mustafa, (2011), “Yukarı Karabağ Sorunu ve Türkiye-Ermenistan İlişkileri Üzerine Bir Değerlendirme”, *Turkish Studies*, VI,1: 1111-1126.

GÖMEÇ, Sadettin, (1999), *Türk Cumhuriyetleri ve Toplulukları Tarihi*, Ankara: Akçağ Yayınları.

GÖRGÜLÜ, Aybars, (2014), “Türkiye-Ermenistan İlişkileri ve Dağlık Karabağ Sorunu”, *Yeni Türkiye*, 60: 1-6.

GÜREL, Şükrü S., (1992), “Karabağ Sorunu Üzerine Bir Not”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi*, VII,1: 181-185.

HASANOV, Ali, (2000), *Azerbaycan’ın ABD ve Avrupa Devletleri ile Münasebetleri (1991-1995)*, Bakü: Azerbaycan Devlet Neşriyatı.

HAZIR, Ümit Nazmi, (2016), “Azerbaycan ve İslam Dünyasının Kanayan Yarası: “Karabağ””, *İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi Raporu: 23 Şubat 2016*.

HENZE, Paul, (1996), “Türkiye ve Ermenistan: Eski Sorunlar Yeni Beklentiler”, *Avrasya Etüdleri*, III,1: 44-53.

KARAMAN, Erdal, (2007), “Karabağ’a Verilen İsimler ve Bu Vilayetteki Yer İsimlerinde Türk Boylarının İzleri”, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5 Mayıs 2007, 1-10, http://turkoloji.cu.edu.tr/makale_sistem/tumview.php?id=2096 (30.05.2015).

KERİMOV, Bahadır, (2007), *Haydar Aliyev Döneminde Azerbaycan’ın Dış Politikası (1993-2003)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

KHALILOV, Anar, (2008), *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Karabağ Sorunu*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

KODAMAN, Timuçin, (2013), “Ermeni Açılımı ve Türk Dünyası”, **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 30: 111-122.

KÖNI, Hasan, (1994), “Günümüzde Rus Milliyetçiliği ve Sonuçları”, **Avrasya Dosyası**, I,1: 5-14.

MEMMEDOVA, Havva, (2008), “Ermenistan-Azerbaycan Dağlık Karabağ Münafeşesine Fransa'nın Münasebeti”, **Journal of Qafqaz University**, 24: 163-192.

MUSTAFAYEV, Beşir, (2013a), “Azerbaycan Milli Kütüphanesinde Bulunan Dağlık Karabağ ile İlgili Eserlerin Bibliyografyası”, **İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 4: 195-217.

MUSTAFAYEV, Beşir, (2013b), “Büyük Devletlerin Kafkasya'daki Ermeni Siyaseti”, **Avrasya İncelemeleri Dergisi**, II,1: 143-168.

MUSTAFAYEV, Beşir, (2013c), “Karabağ'ın İşgal Süreci ve Bölgede Yaşanan Son Olaylar Çerçevesinde Çözüm Arayışları”, **AÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, 49: 281-294.

ÖZDAĞ, Ümit, (1993), “SSCB'den Rusya Federasyonu'na (1985-1993)”, **Avrasya Dosyası**, III,4: 172-189.

ÖZKUL, Osman ve VERMEZ, Hüseyin, (2009), “Dağlık Karabağ Göçmenlerinin Sosyo-Ekonomik Sorunları”, **Bilig**, 51: 139-170.

ÖZYILMAZ, Emine Vildan, (2013), “Geçmişten Günümüze Dağlık Karabağ”, **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, XV,2: 191-208.

PEHLİVAN, Zühre Nur, (2016), “Rusya'nın Ermeni Devleti Kurma Politikasının Sonucu: Karabağ Sorunu”, **Asia Minor Studies**, IV, 8: 94-109.

RUŞENDİL, C. ve KELİPUR, R., (1994), **Ermenistan Devleti ve Siyaseti**, Ankara: Dışişleri Bakanlığı Basın Yayın Müessesesi.

SAPMAZ, Ahmet ve SARI, Gökhan, (2012), “Dağlık Karabağ Sorununda Azerbaycan Tarafından Kuvvet Kullanım Olasılığının Analizi”, **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, VIII,15: 1-31.

SARAY, Mehmet, (1999), **Türk-İran İlişkileri**, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

SARAY, Mehmet, (1995). **Atatürk ve Türk Dünyası**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

SAYILAN, Murat Onur, (2007), **1988-95 Arası Dağlık Karabağ Sorunu**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara.

SELVER, Alper, (1997), **Soğuk Savaş Kuşatmasında Türkiye, Batı ve Orta Doğu (1945-1958)**, İstanbul: Boyut Yayıncılık.

TAŞKIRAN, Cemalettin, (1996), “Ermeni-Azeri Çatışması”, **Avrasya Dosyası: Ermenistan Özel Sayısı**, II,4: 126-128.

TAŞKIRAN, Cemalettin, (1995), *Geçmişten Günümüze Karabağ Meselesi*, Ankara: Genelkurmay Basımevi.

TUNCEL, Turgut Kerem, (2015), “Hukuki Açından Dağlık Karabağ Sorunu: Chiragov ve Diğerleri V. Ermenistan Davası”, **Avrasya İncelemeleri Merkezi**, 26.06.2015, www.avim.org.tr (07.12.2016).

ÜNAL, Ömer Faruk, (2001), “Azerbaycan 1988-1995: Sancı, Kargaşa ve İktidar”, **Journal of Qafqaz Universty**, 8: 1-12.

VALİYEVA, Susana, (2016), “Dağlık Karabağ Savaşı: Basında İlk Tepkiler. Sorunla İlgili Türkiye Basınının ve Uluslararası Kuruluşların Bu Alanda Faaliyeti”, <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1450638595.pdf> (01.12.2016).

YILMAZ, Reha, (2013), “Kafkasya’da Çözülemeyen Kördüğüm: Dağlık Karabağ Sorunu”, Çankırı Karatekin Üniversitesi Uluslararası Avrasya **Strateji Dergisi**, II,1: 71-90.

b.Gazeteler:

Cumhuriyet, 14.02.1992.

Cumhuriyet, 20.05.1992.

Cumhuriyet, 21.05.1992.

Cumhuriyet, 27.06.1996.

Cumhuriyet, 27.05.1992.

Halk, 14.11.1996.

Hürriyet, 24.03.1992.

Hürriyet, 25.04.1989.

Hürriyet, 27.11.1991.

Hürriyet, 05.01.1990.

Hürriyet, 06.01 1990.

Hürriyet, 10.08.1991.

Milliyet, 19.01.1990.

Milliyet, 20.01.1990.

Milliyet, 07.11.1989.

Milliyet, 07.11.1996.

Tercüman, 24.05.1992.

c.İnternet Adresleri:

www.azerbaycan.ihh.org.tr (20.10.2007-20.11.2007).

<http://library.aliyev-heritage.org/print.php?lang=tk&page=178352> (30.05.2015).

Extended Abstract:

Karabag which is an autonomuos region of the Republic of Azerbaijan, has 2 provinces, 6 districts and 220 villages and towns; Arran mountain range between Kür and Aras rivers and Gökçe lake and wide plains around it. In Karabag, 33% of the land is covered with forest, flower and nature plants are used in the treatment of thousands of diseases. It is known that mostly Turks living in Azerbaijan are living in the region which has been used by Turks for centuries. It is accepted that the name of Karabag was placed in the middle of the century by the Seljuks. Karabag is divided into three climatic zones: medium warm belt, medium cold belt and cold belt. The diversity of its climate, the abundance of its waters, the fertility of its lands, the mineral deposits, and the mineral resources and the fishing in the region are among the factors that increase the attractiveness of Karabag. According to 1978 datas, Karabag has 120 thousand hectares of land suitable for agriculture. A significant part of this area is irrigated agriculture and the remaining part is used for groundwater. Wheat, barley, potatoes, cotton, tobacco and grapes are the main products grown in the region. Karabag industry is based on raw material manufacturing. More than half of the factories and mills are in Stepanakent. Depending on the grape growing, wine production is also developed in the region. Among the other economic elements of the region are silkworm production, furniture production, carpet production and animal products. The industrial complex in the region consists of electrotechnical and silk industry. Machinery construction, electrical and energy engineering, construction materials industry, furniture, shoes and animal products industry are gradually developed. The Ottoman Empire, during the First World War, gave important battles in the South Caucasus in order to eliminate the Armenian rebels in the region and defended Azerbaijan's rights against the atrocities. However, with the Treaty of Mondros, signed in 1918, the Ottoman Empire was forced to withdraw its army from the South Caucasus. The Bolshevik Revolution in 1917 changed the political and socioeconomic balances in Karabag. The desire for the continuation of colonial politics in the region from Tsarist to Soviet rule eliminated the right to independence for the peoples of Asia. The Azerbaijan People's Republic came to an end with the invasion of the Red Army and the region from 1920 to 1991 was under the protection of Soviet Russia. In the process of the end of the Ottoman Turkey and found it was built, Mustafa Kemal and protect the interests of Azerbaijan and staff in collaborative activities in the area of the Western imperialist states such as Azerbaijan has become a serious purpose to leave them alone. Mustafa Kemal especially from this period, in this direction by making a significant effort to protect the unity and integrity of Azerbaijan. With the dissolution of the Soviet Union in the Caucasus and Central Asia, the emergence of the new Turkish republic, was the beginning of a new process for Turkey's foreign policy. New compatriots market countries, besides being a good partner in terms of Turkey's economy, they have the potential to provide support in many areas of Russia. Turkey will provide them with support in order to adapt to the new world, the transition to a market economy and they thought they would experience diffi-

culties in integration with the world. Turkey's balanced policy in the Soviet Union is based, at a time when these targets are determined on the agenda of friendly relations, unfortunately it remained unanswered in later years. Which declared its independence in 1991. Turkey's relations with Armenia, after this process has been improved. Between the two countries; The events of 1915, the Karabag conflict and the anti-Azerbaijani activities of the Armenians in this process caused the problematic relations to continue. Karabag has a very complex political background. The Region has become contested territory of Armenia, Russia, Turkey, USA, France and Iran. Turkey, trying to give support to Azerbaijan is the only country in the region. Peaceful approaches on Armenia's Karabag if Azerbaijan and Turkey were generally rejected. Iran, the region's sectarian structure itself to adversely affect Turkey to help in the solution of the Karabag problem has never, occasionally causes problems in the region. Russia, under the influence of the United States and Europe, is trying to protect the interests of the region, but it also supports Armenia. The attitude of France on the Karabag problem has never been in favor of the Turks. French parliamentarians, Armenia's "genocide" claims to have been supported by the French thesis, the so-called "genocide" adopted by the almost cold war conditions against Turkey tried to practice. While Armenians claim that Karabag was a former Armenian region, Azerbaijan Turks acknowledge that the region has been the main land since ancient times. Asia to Anatolia; Karabag on a busy road to the west, north and south, has hosted many dynasties and tribes in the historical process and hence has been the focus of the conflict in the historical process.